

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αλέξανδρος Κοσμόπουλος

Μέσα από την αρχαιότατη πολιτιστική μας παράδοση και μέσα από τη μαρτυρία της πιο αυθεντικής παιδαγωγικής γνώσης και σκέψης, του χτες και του σήμερα, προβάλλει,

αγαπητοί προσκεκλημένοι, που τιμάτε με την παρουσία σας το συνέδριό μας,

αγαπητοί σύνεδροι, προβάλλει —επαναλαμβάνω— η αναγνώριση της μεγάλης σημασίας του «παιδαγωγού».

Στους τελευταίους αιώνες, που για γνωστούς —οικονομικοκοινωνικούς κυρίως— λόγους επεκτάθηκε σε παγκόσμια κλίμακα η θεσπισμένη μεγάλη κοινωνική επιχείρηση που λέγεται Εκπαίδευση, δε μιλάμε πια για τον «παιδαγωγό», αλλά για τον «εκπαιδευτικό».

Στην πατρίδα μας, τα τελευταία χρόνια διακηρύσσεται έντονα —και από επίσημα χείλη— η σπουδαιότητα του ρόλου του εκπαιδευτικού· συνειδητοποιείται, κάθε μέρα και περισσότερο, η αναγκαιότητα βελτίωσης της εκπαίδευσής του. Στα χρόνια δε που διανύουμε, καταβάλλεται μία εργώδης, κατά την αντίληψή μου, προσπάθεια, για ν' ακουσθούν και υλοποιηθούν τα σχετικά αιτήματα των ίδιων των εκπαιδευτικών και για να υποβοηθηθούν οι ίδιοι, βέβαια, στο έργο τους (όπως δείχνουν η μεγάλη αύξηση του ποσοστού των μετεκπαιδευομένων, η έκδοση καλύτερων διδακτικών βιβλίων, η έκδοση επίσημων βοηθημάτων για το δάσκαλο και τον καθηγητή και άλλες προσπάθειες).

Φαίνεται πως αυτό που δεν έγινε δυνατό ν' ακουσθεί και πραγματωθεί στα 1964, ήρθε ο καιρός να φανεί πειστικό. Φαίνεται πως Κυβέρνηση, εκπαιδευτικοί και λαός είναι σε θέση σήμερα —ελπίζουμε πως δε θα διαψευσθούμε— να εκτιμήσουν και υλοποιήσουν ένα αρχαιότατο, αλλά και πάντα επίκαιρο, παιδαγωγικό αξίωμα, που εκφράζεται με τα λόγια του σύγχρονου Γάλλου παιδαγωγού και κοινωνιολόγου, του καθηγητή J. Ardoïno, ο οποίος λέει:

«Τότε μόνο θα λάβουμε σοβαρά υπόψη μία εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, όταν δούμε πως η μόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελεί το πρώτο

της άρθρο»¹.

Νομίζω, αγαπητοί προσκεκλημένοι, κύριοι σύνεδροι, πως δεν κάνω λάθος, αν πω πως η θέση αυτή αποτελεί και κεντρικότατη πίστη της «Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος», το Δ.Σ. της οποίας μου ανέθεσε να βρίσκομαι τη στιγμή αυτή ενώπιόν σας. Μόνο με την πνευματική και κοινωνική ανύψωση του εκπαιδευτικού —πιστεύουμε κι εμείς— μπορεί να εδραιωθεί κάθε φιλόδοξη μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Η πίστη αυτή μαρτυρείται ήδη από τη σύγκληση του Α' συνεδρίου της «Παιδαγωγικής Εταιρείας», της επιστημονικής αυτής συσπείρωσης όλων σχεδόν των παιδαγωγικών δυνάμεων της χώρας, και από την πρόταξη του θέματος «εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών». Ως παιδαγωγοί, είμαστε πολύ χαρούμενοι που το θέμα τούτο αποτελεί, εδώ και λίγο καιρό στον τόπο μας, αντικείμενο συνεδρίων και μελετών, τόσο της ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας, όσο και άλλων συναδέλφων ερευνητών και εκπαιδευτικών.

Το συνέδριο, κύριοι σύνεδροι, κινείται μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια και προς συγκεκριμένους στόχους, όπως εύκολα φαίνεται με την ανάγνωση του πολύ πυκνού προγράμματος εργασιών.

Οι σημερινές συνεδριάσεις της ολομέλειας έχουν σκοπό να προετοιμάσουν τα αυριανά εργαστήρια, τη δουλειά δηλ. σε ομάδες, από την οποία πολλά ελπίζονται. Για το λόγο αυτό, θ' ακουσθούν σε λίγο τρεις εισηγήσεις πάνω σε τρία βασικά επιμέρους θέματα: τα οργανωτικά προβλήματα της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, τα προγράμματα σπουδών και οι πρακτικές ασκήσεις. Οι εισηγήσεις αυτές θα φέρουν ενώπιόν μας την ελληνική και διεθνή προβληματική των θεμάτων και θα είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, πορεία σε βάθος.

Το απόγευμα θα αγναντεύσουμε τον ορίζοντα του θέματος, χάρη στις τέσσερις εισηγήσεις των διαπρεπών προσκεκλημένων μας, των καθηγητών Morrisson, de Peretti, Döbrich και Μαραθεύτη. Είμαστε πολύ ευτυχείς που έχουμε ανάμεσά μας επιστήμονες με διεθνή αναγνώριση, ιδιαίτερα όσον αφορά την άριστη κατοχή του θέματος που μας απασχολεί, και τους ευχαριστώ θερμά, εκ μέρους όλων των συνεδριών, για την παρουσία τους. Καθένας με τη σειρά του θα μεταφέρει εδώ τον προβληματισμό και την αντιμετώπιση του θέματος στη χώρα του, και συγκεκριμένα στην Αγγλία, Γαλλία, Δυτική Γερμανία και Κύπρο. Λυπούμαστε που δεν έγινε δυνατό να έχουμε ανάμεσά μας και ειδικό από τη Σοβιετική Ένωση, όπως θελήσαμε και ζητήσαμε αρμόδια.

Αύριο, όλη η μέρα θ' αφιερωθεί στην επεξεργασία των επιμέρους θεμάτων και του γενικού θέματος του συνεδρίου σε ομάδες εργασίας.

1. Ardoino, J., *Propos actuels sur l'éducation*, σελ. 315-6, Gauthiers - Villars, Paris 1965.

Ελπίζουμε πως οι ζυμώσεις που θα συντελεσθούν στις ομάδες, μέσα από τον ελεύθερο και μεστό διάλογο, θα 'ναι ισχυρές και παραγωγικές. Στο τέλος της ημέρας προβλέπεται πάλι συνεδρίαση στην ολομέλεια, με σκοπό τη συζήτηση των συμπερασμάτων.

Το συνέδριο θα τελειώσει νωρίς την Κυριακή σύμφωνα με το πρόγραμμα, προκειμένου ν' ακολουθήσει η προβλεπόμενη γενική συνέλευση της Εταιρείας.

Αλλά, κύριοι σύνεδροι, μιλώντας για την εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, αφήσαμε παράμερα τον «παιδαγωγό», που για τη σημασία της παρουσίας του αναφερθήκαμε στην αρχή.

Γιατί μη μου πείτε πως, όταν μιλάμε για την εκπαίδευση εκπαιδευτικών, εξυπακούεται πάντοτε πως μιλάμε και για εκπαίδευση παιδαγωγών! Μη μου πείτε δηλ. πως έχει γίνει συνείδηση η αναγκαιότητα παιδαγωγών-εκπαιδευτικών!

Πώς όμως θ' ασχοληθούμε, τις δύο αυτές μέρες, με το πρόβλημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, αν δε σκιτσάρουμε το πορτραίτο του και αν δε συμφωνήσουμε στον ακριβή προσδιορισμό του έργου του; Και πώς θα ορισθεί το έργο του εκπαιδευτικού, αν δεν αποκτήσουν κρυστάλλινη διαύγεια οι στόχοι της Γενικής Εκπ/σης, που έχει θέσει η πολιτεία;

Νομίζω ότι θα διευκολυνθούμε στο σημερινό και αυριανό έργο μας, αν θυμηθούμε, σε πολύ αδρές γραμμές, τον εκπαιδευτικό-παιδαγωγό, που χρειάζονται τα παιδιά και τα σχολεία μας, και αν με συντομία αναφερθούμε σε μια σφαιρική θεώρηση της διαμόρφωσης και εκπαίδευσής του.

Ξεκινάμε, λοιπόν, με την υπόθεση ότι η κοινωνική θέληση, που εκφράζεται μέσα από μία συγκεκριμένη εκπαιδευτική πολιτική, δίνει και σήμερα στον εκπαιδευτικό της Γενικής Εκπ/σης ρόλο ανθρωποπλάστη, καλύτερα, διευκολυντή και συντρόφου του παιδιού στην προσπάθειά του για ισορροπημένη και αρμονική κατάκτηση του προσώπου του, της ενδεδειγμένης μορφής του. Την κατάκτηση του προσώπου του πρέπει να πραγματώσει ο μαθητής μέσα σ' ένα πλαίσιο ελεύθερης κι ευτυχισμένης ζωής —το σχολείο— όπου και θα χαλκεύσει μια ισχυρή πανοπλία χρήσιμων γνώσεων και ικανοτήτων, που θα του επιτρέψει ν' αγωνισθεί, για να ζήσει δημιουργικά και μ' επιτυχία στην κοινωνία της εποχής του.

Επομένως —συνεχίζουμε την υπόθεσή μας— ασκείται μια εκπαιδευτική πολιτική, σύμφωνα με την οποία το σχολείο είναι εργαστήριο προσώπων ικανών ν' ανανεώνουν την κοινωνία και όχι απλό ιδεολογικό μέσο αναπαραγωγής του υπάρχοντος ή επιθυμητού κοινωνικού συστήματος. Στη βάση του δηλ. το σχολείο του Ανθρώπου είναι ένας θεσμός δημιουργικής αμφισβήτησης του σήμερα και πρέπει έτσι να το δεχθούμε, αν θέλουμε ν' αναθέσουμε σ' αυτό ουσιαστικούς ανθρωπιστικούς και κοινωνικούς ρόλους, αν οι κοινωνίες θέλουν να του εμπιστευθούν τη διάσωσή τους από την

απειλή της απανθρωποίησης ή από την παρακμή και το μαρασμό.

Η δημοκρατική κοινωνία στηρίζει, νομίζουμε, στο σχολείο το δημοκρατικό μετασχηματισμό της και την ποιότητα ζωής των μελών της. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια το διδακτικό αγαθό είναι μέσο και όχι αυτοσκοπός. Ο δάσκαλος είναι ένας γνήσιος και ωραίος εκπρόσωπος της γενιάς των ενηλίκων, τεχνικός σύμβουλος και συμπαραστάτης του παιδιού στην προσπάθειά του να ζήσει σωστά και με επιτυχία στον κόσμο που έρχεται.

Δεχόμαστε, λοιπόν, την υπόθεση πως η εκπαιδευτική πολιτική υλοποιεί την αποστολή του σχολείου που μόλις περιγράψαμε· δεχόμαστε και ρωτάμε απλά: Η εκπαίδευση του εκπαιδευτικού, τον οποίο χρειάζεται αυτό το σχολείο και τα σημερινά παιδιά, μπορεί να έχει τη μορφή και το περιεχόμενο και τη μέθοδο τη σημερινή, που θυμίζει το ξεπερασμένο παιδαγωγικό μοντέλο του άδειου δοχείου που πρέπει να γεμίσει;

Μπορούμε να φτιάξουμε ποτέ τέτοιους δασκάλους-παιδαγωγούς που χρειαζόμαστε, επιλέγοντάς τους με κριτήρια μόνο γνωστικά, χωρίς ποτέ να εξετάσουμε όχι μόνο αν θέλουν —και στο σημείο αυτό το σημερινό σύστημα πανελληνίων εξετάσεων πλεονεκτεί των προηγούμενων— αλλά και αν μπορούν ν' ασκήσουν παιδαγωγικό έργο; Γιατί ειδικά για 'κείνον που ορίζεται «δάσκαλος», υπάρχει θέμα ψυχολογικής δυνατότητας ή αδυναμίας ν' ανταποκριθεί στο έργο του.

Για να εννοηθεί καλύτερα η κρισιμότητα των όσων λέγονται, ας μας επιτραπεί να χρησιμοποιήσουμε ένα παράδειγμα.

Θέλει η πολιτεία —κι εμείς ασφαλώς— να γίνει το σχολείο μια δημοκρατική κι ευτυχισμένη μορφωτική κοινότητα δασκάλων-μαθητών. Αλλά ποιός, ας πούμε, θα μυήσει το παιδί στη δημοκρατία; Ποιός θα διδάξει σ' αυτό τη χαρά και δυνατότητα της ελεύθερης αυτοέκφρασης και συνάμα το σεβασμό στη δημοκρατική γνώμη του άλλου;

Πρωταρχικά, ο δάσκαλος στο σχολείο, θα πείτε. Εδώ όμως υπάρχει πρόβλημα και πρέπει να το αναγνωρίσουμε. Γιατί το να 'σαι δημοκρατικός στις αντιλήψεις —ιδιότητα όχι αυτονόητη για κάθε διοριζόμενο εκπαιδευτικό— χωρίς να 'σαι δημοκρατικός στον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς, χωρίς να 'σαι δημοκρατικός στις βαθύτερες ψυχολογικές στάσεις σου προς τον άλλο, όχι μόνο δεν έχει τόση σημασία, αλλά είναι και επικίνδυνο, αφού ένας τέτοιος τύπος δημοκράτη μπορεί, με την ασυνέπειά του, να συκοφαντήσει τις υψηλότερες έννοιες της Δημοκρατίας και της Ελευθερίας. Και τέτοια... πολυτέλεια δε μας χρειάζεται στον τόπο αυτό, όπου δεν έχει ακόμη βαθιά ριζώσει —και θέλει καιρό— η Δημοκρατία!

Η εκ μέρους του δασκάλου ενσάρκωση του δημοκρατικού αυτού ήθους —γιατί για ήθος πρόκειται— ενώπιον των σημερινών παιδιών (που ζουν τη σύγχυση από την οποία καθένας, που μόλις χειραφετήθηκε, περνάει), είναι, ίσως, η πιο επείγουσα και πιο δύσκολη εκπαιδευτική αποστολή· επείγουσα

για καθαρά εθνικούς λόγους, και βαριά και δύσκολη, γιατί το να 'σαι δημοκράτης, από ψυχολογική μόνο άποψη, σημαίνει: βαθύτατη και ατελεύτητη πνευματική κατεργασία, ψυχολογική επάρκεια και ισορροπία, ωριμότητα, κοινωνικότητα.

Η χρήση του παραδείγματος αυτού θα μας βοηθήσει να εννοήσουμε καλύτερα γιατί συζεύξαμε τον εκπαιδευτικό με τον παιδαγωγό και έτσι να βγουν μερικές πρακτικές προτάσεις:

α) Πρέπει επιτέλους ν' αναγνωρισθεί επίσημα πως για πολλά επαγγέλματα, ιδιαίτερα όμως για 'κείνα που έχουν σχέση με ανθρωποπλασία και ανθρωπομέριμνα, χρειάζονται ειδικά προσόντα από τους λειτουργούς τους και η σύγχρονη Παιδαγωγική και Ψυχολογία είναι σε θέση να βοηθήσουν την πολιτεία ν' αναθεωρήσει και αναμορφώσει τα κριτήρια επιλογής των υποψηφίων. Μια τέτοια πρόταση μπορεί να φαίνεται δύσκολη, αλλά είναι πραγματοποιήσιμη και καθόλου ουτοπική. Αντίθετα, νομίζουμε, είναι ουτοπικό να περιμένει η πολιτεία ν' ανταποκριθούν στις προσδοκίες της εκπαιδευτικοί, που του επέλεξαν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, με τα γνωστά κριτήρια.

β) Πρέπει, επιτέλους, να τεθεί θέμα περιεχομένου και μεθόδων παιδαγωγικών σπουδών. Οι σημερινοί φοιτητές μας δε θα γίνουν παιδαγωγικότεροι, αν αυξήσουμε μόνο τις γνώσεις που τους προσφέρουμε από την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική — κοντά σ' εκείνες της επιστημονικής τους ειδικότητας— αλλά δεν ασκηθούν στην απόκτηση ή αύξηση βασικών ικανοτήτων (θ' αρχίζαμε πχ. από τις στενά διδακτικές και θα φτάναμε στην τεχνική της ομάδας, στην τεχνική του διαλόγου, στην τεχνική ανάπτυξης ελεύθερων και παιδαγωγικά γόνιμων σχέσεων με συναδέλφους και μαθητές, κ.ά.). Ίσως χρειασθεί να χρησιμοποιήσουμε —με την έγκριση πάντοτε των ιδίων και τη συμπαράσταση των συνδικαλιστικών τους οργάνων— και ψυχολογικές ή ψυχοθεραπευτικές μεθόδους.

Είναι δυνατόν, βέβαια, μερικοί ν' αντιδράσουν στο άκουσμα μιας τέτοιας πρότασης. Ελπίζουμε πως θα κατανοηθεί καλύτερα η πρόταση του ομιλητή και το νόημά της, αν φέρουμε στο νου μας τις εικόνες τόσων και τόσων παιδιών που οδηγούνται σε μια συμπεριφορά περιθωριακή, γιατί το σχολείο δεν τα αντιμετωπίζει με πνεύμα παιδαγωγικό-θεραπευτικό, αλλά μόνο διοικητικό· ίσως ακόμη βοηθηθούμε από τις εικόνες τόσων και τόσων μαθητών μας, που στα σχολεία δε δοκίμασαν λίγες τραυματικές εμπειρίες και αποτυχίες...

γ) Είναι, τέλος, καιρός να τεθεί και θέμα συντήρησης και ανανέωσης του εκπαιδευτικού. Μια εκπαίδευση-ανανέωση πρέπει να συνοδεύεται από τη συνεχή μέριμνα για τη σωματική και ψυχική υγεία του δασκάλου. Μπορούμε να στοχασθούμε σωστά τη διαρκή εκπαίδευσή του, όταν δεν

αναζητήσουμε τα αίτια της κόπωσης, της ρουτίνας, του επονεϊδιστου συμβιβασμού του εκπαιδευτικού και δεν προσπαθήσουμε να τα θεραπεύσουμε;

Δε θέλω να σας κουράσω άλλο, κυρίες, δεσποινίδες και κύριοι· πρέπει, άλλωστε, να συμμορφωθώ, πρώτος εγώ, με το πρόγραμμα.

Κλείνοντας και αφού σας ευχαριστήσω και πάλι για τον ερχομό σας, αφού ιδιαίτερα ευχαριστήσω τους υψηλούς προσκεκλημένους μας, θέλω να θυμίσω στους πιο διστακτικούς ή απαισιόδοξους από σας τα λόγια του Gaston Berger:

«Από ένα σημείο και πέρα, όταν οι ποσοτικές λύσεις φθάνουν σε αδιέξοδο, πρέπει ν' αναζητούνται ποιοτικές!».